

AMİN MAALOUF'UN TARİHÎ ROMANLARI

Historical Novels of Amin Maalouf

Dr. İbrahim YILMAZ

(*)

ÖZET

Eserleri birçok dile çevrilmiş Lübnan'lı meşhur bir Arap yazar olan Amin Maalouf, Ortadoğu tarihini, Batılılara kendi dilleriyle anlatmaktadır. Şöhretini tarihî romanlara borçludur. İlk kitabı olan Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri, onun büyük bir yazar olarak kabul edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Romanlarının hemen hemen hepsi Türkçeye çevrilmiş ve büyük bir okuyucu kitlesi kazanmıştır. Türklerden de çokça bahsedildiği bu romanların bilimsel çevrelerce ele alınması ve değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Çünkü bu romanlarda Türk kimliği bazen olumlu bazen de olumsuz olarak betimlenmekte, hatta tarihi verilere uygun düşmeyen bazı tasvirlerle de rastlanılmaktadır. İşte bu makalede, Amin Maalouf'un tarihî romanlarını tahlil etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Amin Maalouf, tarihî roman, ayrılık, hüzn

ABSTRACT

Amin Maalouf, Arabic writers from Lebanon, whose works were translated into many languages. He has stated that he owes his fame to historical novels. "Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri" which was his first book, played important role in his acceptance as a great writer. Nearly all of his novels were translated into Turkish and earned a lot of readers. These novels in which he was told about Turks should be examined by scientific circles and according to whom is important that it should be evaluated. Because in this novel, Turk identity was described we can even witness some descriptions which do not conform to the historical data. In this work, we will try to examine historical novels of Amin Maalouf.

Key words: Amin Maalouf, historical novel, separete, grief

---

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Belağatı Öğretim Üyesi.

Edebiyat, çeşitli dönemlerde farklı dallarda kendini gösterir. Bazı dönemlerde şiir, bazı dönemlerde nesir ve bazı dönemlerde ise tarih ve güncel olaylar revaçta olur. Son dönemlerde ise tarihî roman, edebiyat dünyasında kendine büyük bir yer edinmekte, giderek de dünya edebiyat okurları arasında bu türe duyulan ilgi çoğalmaktadır. Başka ülkeleri, eski zamanları ve meşhur kahramanları konu edinen romanların sayısında büyük bir artış söz konusudur. Bu romanlar, genelde bizim yazarlarımız tarafından kaleme alınmamakta, onları kaleme alanlar da kendi isimlerini onlar sayesinde duyurmaktadır. Avrupalı ya da Arap kökenli romancılar, tarihî roman yazmakta ve bu sayede dünyada büyük bir okur kitlesine ulaşmaktadır¹.

Tarihî romancılığın gelişimi, 19. yüzyılın başlarına kadar gitmektedir. Son 20 yıldır Avrupa'da gelişen ikinci bir tarihî romancılık akımı söz konusudur. Bu akım, Avrupa merkezli olmasına rağmen, öncekinden farklı bir yaklaşımla dünyayı dünya olarak anlama gayretindedir. Örneğin Patrick Girard², Akdeniz medeniyetini bir bütün olarak anlayan tarihçilerden biridir. Girard'la birlikte, Fransa kendinden olmayan dış dünyaya bakmaya başlamıştır.

Tarihî romancılığın ilk örneklerine 4. yüzyıl Doğu edebiyatlarında da rastlamak mümkündür. Örneğin Arap edebiyatında Câhiz'dan sonra belli başlı nesir ustalarından biri olarak kabul edilen Ebû Alî et-Tenûhî (ö.384/994), günlük ve tarihî olayları hikâye ve roman tarzında anlatan, konularla ilgili ata sözlerine, fıkra ve şarkılara yer vererek, anlatımı daha da zenginleştiren ve yazıyı okuyucu için çekici hale getiren bir söz ustasıdır. Amacı okuyucu ve dinleyicilere hoş vakit geçirtmektir. Onun *el-Ferec ba'de'-şidde* adlı eseri, konu anlatımı itibariyle başta Türk, İran ve Yahudi edebiyatları olmak üzere dünya edebiyatlarına büyük etki etmiş ve bu dillerde çeşitli çevirileri yapılmıştır³.

Tarihî romanlar, konuları itibariyle diğerlerinden farklılık arz eder. Elbette ki yazarlar kendi dünya görüşlerini, kültür ve yaşam izlenimlerini de bu tarihî romanlara yansıtacaklardır. Bu gibi eserlerde her ne kadar cazip olmak ve çok satmak amacı varsa da, "kendi gibi düşünenleri çoğaltmak, yani iknacı

¹ İlber Ortaylı, "Tarihî roman Furyası", *Milliyet* (24 Ocak 2001), Pazar eki, s.3.

² Patrick Girard da son dönem tarihî romancılarından birisidir. O, ünlü komutan Hamilcar Barcas'ın hayatını romanlaştırmıştır. Türkçe'ye Can Erhan Kazmaz tarafından çevrilmiş ve "*Hamilcar Çöl Aslanı Kartaca'nın Romanı*" ismiyle 2003'de yayımlanmıştır. Patrick, Akdeniz'in tarihinde çok iyi bilinmeyen ama olağanüstü hareketli ve efsanevi Roma-Kartaca mücadelesini nefis bir roman tadında ve akıcı bir dille gözler önüne serer. Romancı ve tarihçi Patrick, Kartaca'nın şatafatlı yıllarını anlatırken Flaubert'in alevini de yeniden canlandırır.

³ R. Paret, "Tenûhî", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1993, XII/I, 167-168.

olmak” amacı da bulunmaktadır. Önemli olan bu gibi eserlere önyargıyla yaklaşmak yerine, okunulana anlayarak bilgi artırımına yararı olduğu belirlenen yerlerini almak daha uygun olur. Bunun da, objektif düşünebilme yetisiyle doğrudan bağlantısı olduğu açıktır. Bazı eserlerde zihin kirliliğine, bilgi kirliliğine yol açabilir endişesi taşınsa da, bireysel tavır ve yetiye bağlı araştırma eğilimi, büyük bir olasılıkla mutlu sonu tayin edecektir. Amin Maalouf’un tarihî romanları da bu şekilde değerlendirilmeli, tarihteki olayları kendi dünya görüşüne bağlı kalarak anlattığı ve zaman zaman da tarihî verilere uygun düşmeyen tasvirlerle eserlerinde yer verdiği unutulmamalıdır.

Eskiden doğu kültürü, batılı gezginlerin anlatımıyla öğrenilirdi. Şimdi ise, bazı doğulu yazarlar, eski sömürge sahiplerinin diliyle doğuyu onlara anlatıyorlar. Amin Maalouf, tarihî roman yazan ünlü yazarlardan birisidir. Ününü romanlarında tarihsel olayları işleyerek kazanmıştır. Hıristiyan bir Arap olan romancı, ekonomi ve toplum bilimi okuduktan sonra gazeteciliğe başlamıştır. 1976’dan beri de Paris’te yaşamaktadır. Çeşitli yayın organlarında yöneticilik ve köşe yazarlığı yapmış olan Maalouf, bugün vaktinin çoğunu kitap yazmakla geçirmektedir. Tarihinde büyük işgaller yaşamış bir coğrafyanın çocuğu olarak doğan ve sonra işgalcilerden birinde (Fransa’da) yaşayan Maalouf’un eserlerinde *ayrılık, hüznün, kendini arama ve aidiyet* önemli bir yer tutar. Özellikle *arayış*, neredeyse bütün eserlerinin ortak temasıdır.

O, hayata yaklaşımı gayet olumlu olan, başına iyi bir şey geldiği zaman mutlu olan, yaşadığı toplumun diliyle ve kültürüyle barışık biridir. Hayata karşı teorisyenlikten ziyade pratisyen bir yaklaşımı söz konusudur. Amin, kendisini şu şekilde tanıtmaktadır: “Bence gerçeklik karmaşık. Ben tepkileri doğru ve yanlış diye ayırmıyorum. Sadece kişisel bakışımı söylüyorum. Kültür küreselleşiyor. Buna karşı koymak bence boşuna, durdurmak imkânsız. Bu küresel kültürün yabancı ve düşman görülmemesi için, farklı kültürlerin özelliklerini de içermeli ki, herkes özdeşleşebilsin. Bence bu da mümkün. Ortada bir komplo yok, birileri imal etmiyor bu kültürü, kendiliğinden oluşuyor. Bizim de ona katkımız olabilmeli”⁴

Türkiye’de özellikle 90’lı yıllarda çok tanınmaya başlamış ve halen de eserleri beğenilerek okunmaktadır. Ancak, bunca ilgiye rağmen yazarın sanatı, edebî kişiliği, eserlerinin içeriği üzerine Türk aydınlarınca fazla bir şey söylenmemiştir.

Maalouf, her şeyden önce Akdeniz kültür havzasını iyi tanıyan ve bu havzadaki değişik kültürleri kendine has orijinallikle yorumlayan bir yazardır.

---

⁴ Bkz. alperyener@patikalar.net.

Eserlerini kurgularken, kahramanların bulunduğu kültür ortamlarını üstün gözlem ve araştırma yeteneğiyle yansıtmaktadır. Kültürel motifler, eserlerini tamamlamakta ve onların bütünleyici bir parçası olmaktadır. Gerek çağdaş gerekse tarihî Akdeniz kültürü onun romanlarında bir “harç” vazifesi görmektedir. Akdeniz’i tarihî mekân olarak romanlarında kullanan bir yazar; elbette, doğrudan veya dolaylı bir şekilde Osmanlılardan söz edecektir. Ancak Maalouf, Osmanlılardan söz ederken objektif bir perspektiften değil, daha çok oryantalist bir bakış açısından yola çıkar. *Ölümcül Kimlikler*⁵’den öğrendiğimiz kadarıyla yazarın büyükannesi Türk’tür. Bir şekilde Türklerle kan bağı olan yazarın böyle bir bakış açısına niçin sahip olduğu önemlidir.

Amin, romanlarında çeşitli dönemleri çok stratejik olarak kurgulamaktadır. *Afrika’lı Leo*’da Arapların Endülüs’ten kovulmasını, *Semerkant*’ta ise İran’da 20. yüzyıl başında gerçekleşen demokratik anayasa devrimi gibi konuları ele almaktadır. Bu olaylar arasındaki ortak noktalar hep kopuş dönemleridir. Ona göre, şimdi de tarihtekilere benzer bir geçiş dönemi yaşanmaktadır. Çağımızda alıştığımız birçok şey yok olmakta, tam kontrol edilemeyen yeni eğilimler doğmaktadır. Onun yazılarında bir çeşit geçiş dönemi edebiyatı sergilenmekte ve insanlar arasında yeni teknolojik gelişmeler yeni ilişki tarzları yaratmaktadır.

Onun romanları, hem içinden geldiği kültürün küresel uygarlığın bir parçası oluşu, hem de onun merkezinde olma ihtiyacından doğmuştur. O, bu konuda şöyle demektedir: “Küresel kültüre karşı çıkmak yerine hepimiz bir şeyler alabilir, hepimiz bir şeyler verebiliriz, ona katkıda bulunabilir, onu durdurmaya çalışmak yerine onu istediğimiz gibi şekillendirebiliriz. Bu bağlamda geçmişin evrensel tarihe büyük katkıları olacaktır. Dürüst insanların kendisine sorması gereken modern kültüre nasıl ulaşacağım ve bunu kendi kimliğimi yok etmeden nasıl yapacağım. Çünkü kimlik tek bir aidiyette toplanmıyor. İnsan kimliği çok karmaşık. Bazıları doğuştan, bazıları da sonradan kazanılmıştır. Bunlar bir bütündür. Hiçbirisini kaybetmek iyi değildir. Sınırlı tek bir kimliğe sahip olmak reddedilmelidir”⁶. Buradan da anlaşıldığı gibi o, tarihî romanlarında kültürel tercüme yapmakta ve insana da neleri özleyip nelerden kaçması gerektiğine dair önemli ipuçları sağlamaktadır

Amin’in de dediği gibi, Arap tarihinde entelektüel doruk, 9. yüzyıldır. 14. yüzyıldan itibaren giderek hızlanan bir çöküş vardır. 18. yüzyılda ise bu çöküşle ilgili bilinç ve bunu aşma girişimleri başlamaktadır. Ona göre, bu

⁵ Amin Maalouf, *Ölümcül Kimlikler*, çev. Aysel Bora, İstanbul, 2005, s.22.

⁶ Bk. alperyener@patikalar.net.

dönemde hem Rönesans'a dönüş ve hem de ilerleme özlemi; hem geçmişin görkeminden, hem de Batı örneğinden ilham almak söz konusudur.

Maalouf'un eserleri, okuyucuları tarafından genel itibariyle iyi ve güzel olarak nitelendirilmekte, okunurken iyi vakit geçirildiği söylenmektedir. Ancak yazarın kitapları birçok tarihî yanlışı da içermektedir⁷. Yazar, ya bazı söylentileri kesin olarak yazmakta, ya da tamamıyla yanlış birtakım tarihsel olaylar sunmaktadır. Yazarın kitapları tüm övgüleri hak etmekle beraber içinde yukarıda sözü edilen bir takım yanlışların olması olağan netice olarak kabul edilmelidir. Çünkü onlar, bir ders kitabı değildir. O, popüler olma çabası içinde eserlerini yazmış olmalıdır. Hem Arap hem de Hristiyan olması da, bu popüler olma yolunda kendisine epey yardımcı olmuş gibi görünmektedir. Daha doğrusu o, kendi kimliğini eserlerinde farklı şekillerde kullanmıştır. Onun doğuda doğan, ancak batıda eğitim alıp yaşayan birisi olduğu gerçeği akıldan çıkarılmamalıdır. Bu bağlamda da o, doğu gelenekleri ile büyütülen ama batı eğitimi alan bizlere daha yakın düşmekte ve görünmektedir.

Maalouf'un eserlerinde geçen ve bazı eleştirmenlerce Türk düşmanlığı olarak yorumlanan birtakım sözleri vardır. O, kendisiyle yapılan bir söyleşide bunu şu şekilde açıklamaktadır: “Benim çocukluğumda Lübnan'daki eğitim sistemi içerisinde Osmanlı İmparatorluğunun çok olumsuz bir imajı vardı. Neden geriyiz? Osmanlılar yüzünden. Neden demokrasiye geçemedik? Osmanlılar yüzünden. Neden iç savaşla birbirimizi yiyoruz? Osmanlılar yüzünden. Osmanlılar farklı toplulukları birbirine düşman etmiştir. Bugün ise, bu olumsuz bakış değişmiştir. Ben, bunun tarihin bir karikatürü olduğunu, işlerin bu kadar basit olmadığını gördüm. Bundan dolayı Yavuz Sultan Selim'i *Afrika'lı Leo*'da olumsuz bir tip olarak çizmedim. *Semerkant*'ta Abdülhamit'i, başkalarının gözüyle çok uzaktan verdim”⁸. Onun da belirttiği gibi, bu romanlara bir kültür birikintisi gözüyle yaklaşılmalı, ancak bu kitapların ne tarihî ne de kültürel bir gerçeklik sağlamak zorunda olduğu düşünülmeli, bütün bunlardan da öte onun kitapları, kitapların iç kapağındaki roman ibaresiyle algılanmalıdır.

Amin'in eserlerinde tarih ve aşk iç içe olarak ele alınmaktadır. Tarih ve aşkın birbiriyle bu kadar iç içe olması da insanda devamlı bir okuma isteği doğurmaktadır. Onlar, aşk romanları okuyanlara tarihi sevdirmekte, tarih

⁷ Örneğin *Afrikalı Leo*'da, (s. 285), Yavuz'un Mısır Seferi ile ilgili tarihi hatalar söz konusudur: “...o gün gecenin, gecenin son çeyreğiyle güneşin doğuşu arasında sekiz binden fazla insan öldürülmüş. ...çünkü oç alma kıyımı hep o yoğunlukta daha birkaç gün sürseydi, Büyük Türk'ün bu ülkede ele geçirdiği tek yer büyük bir ölüler çukuru olurdu” (bkz. Joseph von Hammer, *Osmanlı Tarihi*, İstanbul, 1991, I, 391-407).

⁸ Bkz. alperyener@patikalar.net.

okuyanları da aşk ile birleştirmektedir. O, tarihi olayların geçtiği zamanı sosyal ve kültürel çevre ile ele almakta, böylece romanları canlı ve akıcı bir anlatım kazanmaktadır.

İyi bildiği Asya ve Akdeniz çevresi kültürlerinin söylencelerini yapıtlarında başarıyla işleyen Maalouf, ilk kitabı, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*⁹ ile tanınmış ve bu kitabın çevrildiği dillerde büyük bir ün kazanmıştır. O, iki yüzyıl (1096-1291) süren Haçlı Seferleri'ni¹⁰ ve Orta Doğu'daki Frenk işgalini anlatırken, bu bölgenin güncel durumuna ışık tutmaktadır. 1096 yılında başlayan seferlerde Türk, Arap, Çerkez, Kürt emirlerinin kişisel eğilimlerini, kültür yapılarını, zaaflarını görüp, Haçlılar'ın Orta Doğu'da iki yüzyıl kalışlarının hikmetini anlatmıştır. Bu eser, *uzun yolculukların kısa hikayesidir* ve Arap tarihçilerinin yazdıklarını gün ışığına çıkarıp, onları sentezleyen bir kitap görünümündedir. Maalouf, bu kitapla Frenkler'in birbirlerine olan desteklerini ve Araplar'ın birlik oluşturmamalarını aynı anda işleyerek olaya objektif yaklaşım sergilemektedir¹¹. Tarihe ilgisini bu eserle ortaya koyan Maalouf, sonraki eserlerinde tarihi, roman tarzında anlatacaktır.

Maalouf'un, 1986'da yayımlanan ve aynı yıl Fransız-Arap Dostluk Ödülü'nü kazanan ikinci kitabı (ilk romanı) *Afrikalı Leo*¹², dur. O, gerçek bir yaşam öyküsünden çıkarılmış, düşsel bir öyküdür. Granda'da başlayan ve Roma sokaklarına kadar varan ilginç bir anlatıma sahiptir. Bir berberin sünnet ettiği, bir Papanın vaftiz ettiği Hasan ibn Muhammed el-Vezzan ez-Zeyyati Alias, namıdiğer Giovanni Leone de Medici'nin, Leo Africanus, yani Afrikalı Leo'nun öz yaşam öyküsüdür.

Afrikalı Leo'nun ilk sayfasında sözler, tüm kitabı özetlemektedir: "Benim Arapça, Türkçe, Kastilya dili, Berberi dili, İbranice, Latince, sokak İtalyanca'sı konuştuğumu duyacaksınız; çünkü bütün diller ve dualar benim dillerim ve dualarım. Fakat ben hiçbirine ait değilim. Ben yalnızca Tanrı'ya ve dünyaya aidim; ve yakında bir gün yine onlara döneceğim"¹³. Gerçek yaşamdan çıkarılmış olan bu öykü, Endülüslü bir tüccarın hayatıdır. Kahramanımızın asıl adı Hasan olmasına rağmen romanda bir kaç kez ismi değişmektedir. 1489'da Granada'da doğan Hasan, 1488'den başlayarak 1527'ye kadar her geçen yılı oğluna, kendi

⁹ Amin Maalouf, *Les Croisades Vues Par Les Arabes*, Paris, 1983, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul, 1998.

¹⁰ Bu konu hakkında geniş bilgi için bkz. Jonathan Riley-Smith, *Haçlılar Kimlerdi*, İstanbul 2004, s.15-22.

¹¹ *alperyener@patikalar.net*.

¹² Amin Maalouf, *Léon l'Africain*, Paris, 1986, *Afrikalı Leo*, çev. Sevim Gündüz, İstanbul 1993.

¹³ *Afrikalı Leo*, s.11.

yaşadıklarını, anne ve babasından dinlediklerini tarihi gelişmelerle birlikte dört kitap şeklinde anlatır. *Granada, Fas, Kahire ve Roma* kitapları...

Her şey, 1492 yılında Endülüs'ün son kalesi olan Granada'nın Kastilyalılar tarafından alınmasıyla başlar. Çoğu Müslüman olan halk, ellerinde yapacak hiçbir şey olmadığı için gözyaşları içinde de olsa evlerini terk edip Endülüs'ten ayrılma kararı verir. Elhamra'da varılan sonuç, kan dökülmeden önce vatani terk etmek gerektiğidir. Bu yüzden Yahudi, Müslüman birçok Endülüslü kendilerine verilen süre zarfında Granada'dan ayrılarak Fas'a göç eder. 1494'te kendilerinin de Fas'a göç etmeleriyle Fas kitabına geçer.

Bu kitapta Hasan'ın babası Muhammet'in mutluluğu yakalamak için verdiği uğraşlar, Hasan'ın büyüüp bir hafız olması, bu sırada en iyi arkadaşı olacak Gelincikle, kız kardeşi Meryem'in başından geçenler, Hasan'ın tüccarlık macerasının başlangıcı, dayısıyla birlikte Fas Sultanı'na verdiği hizmetler, Hasan'ın ilk aşkı ve geçirmiş olduğu ilk evlilik anlatılır. Endülüs'te kalan Yahudi ve Müslümanların zorla vaftiz edilmesi, daha sonra gerçekten değil de görünüşte Hıristiyan oldukları öne sürülerek canlarına kıyılması, bu olaylardan Fas'taki Endülüslülerin duyduğu üzüntü ve Kastilyalıların yakında Fas'a da gelecekleri korkusu, bu kitaptaki başlıca olaylardır. Hasan'ın Fas'tan ayrılması ile Fas kitabı da kapanır ve onun bir sonraki durağı Kahire olur.

Hasan, Kahire'ye ayak bastığında halk vebadan kırılmış vaziyettedir ve geri kalanların çoğu canını kurtarmak için göç etmektedir. Şans eseri tanıştığı bir Kahirelinin evine yerleşir ve kısa sürede bir iş kurar ve bu arada Yavuz Sultan Selim'in yeğeninini dul eşi ile evlenir. Yanlarında bir Osmanlı veliahdı Alaattin'in oğlu Bayezitle birlikte maceralı anlar yaşar. Mısır'daki Memluk egemenliğine son veren Osmanlı'dan intikam almak ve vatani geri alabilmek için Tumanbay adlı saray katibi ve diğer Mısırlıların verdiği mücadele sonrasında gelişen olaylar ve bir şekilde Hasan'ın Roma'ya kaçırılması ile kahramanımızın Kahire macerası da son bulur.

Kitaba ad olan Afrikalı Leo, Romalıların Hasana taktığı bir lakaptır. Papaya bir armağan olarak sunulan Hasan, öğretmen, öğrenci olur, vaftiz edilir, hatta papanın evlat edinmesiyle soylu sınıfına dahil edilir. Vaftiz olunca adı da Giovanni Leonne de la Medici olur. Fas'tan geldiği için ona kısaca Afrikalı Leo denilir. Daha sonra, papalığın başından geçenler Fransa, Macar Kralı ve Sultan Süleyman arasındaki ilişkiler, Leo'nun Maddelena'yla yaşadığı aşk, çevirmenlik yaparak ilişkilerde oynadığı rol ve Lutherci'lerin kiliseye başkaldırısı anlatılır.

Bu kitapta Maalouf, gerçek tarihi kişilikleri roman kahramanları arasına alarak tarihi onlar aracılığıyla anlatmayı seçmiş ve önemli birtakım bilgilere yer vermiştir. Bu romanda Osmanlı'ya yönelik ilginç eleştiri ve övgüler, ayrıca

dikkat çekmektedir. Seyahat ve savaşlarla devam eden roman, şu ilginç öğütlerle sona ermektedir: “Sen Roma’da ‘Afrikalı’nın oğlu’ydu; Afrika’da ‘Rûmî’nin oğlu’ olacaksın. Nereye gidersen git, birileri sana derinin rengini ve dualarını soracak. Onların itkilerini hoşnut etmekten uzak dur! Oğlum, çoğunluk önünde boyun eğmekten kaçın! İster Müslüman, ister Hıristiyan, ister Yahudi olsunlar, seni olduğun gibi kabul etmeliler, ya da seni yitirmeyi göze almalılar. İnsanların görüşünü dar bulduğun zaman kendi kendine Tanrı’nın ülkesinin çok geniş olduğunu söyle! O’nun elleri çok geniştir. Uzaklara gitmek, denizler, sınırlar, ülkeler, inançlar aşmak fırsatı çıktığı zaman hiç duraksama”¹⁴.

Maalouf’un 1988’de yayımlanan ikinci romanı *Semerkant*¹⁵, diğer eserleri gibi okuyucular tarafından coşkuyla karşılanmış ve pek çok dile çevirileri yapılmıştır. O, bu romanını şu şekilde tanıtmıştır: “Titanic güvertesinde *Rubaiyat*! Batı’nın gözbebeği Doğu’nun nadide çiçeğini taşıyor! Hayyam, bize nasip olan şu güzel ânı keşke kalkıp görebilseydin!”¹⁶. Maalouf, Afrikalı Leo’dan sonra bu kez Doğu’ya, İran’a bakmakta ve Ömer Hayyam’ın *Rubaiyat*’ının çevresinde dönen iç içe iki öykü kurgulamaktadır. Onlar, 1072 yılında, Hayyam’ın *Semerkant*’ında başlayan ve 1912’de Atlantik’te bit(mey)en bir serüvendir.

Semerkant adlı romanı, 1072 tarihinde Selçuklu Sultanı Melikşah’ın saltanatını konu edinir. Bu roman, Ömer Hayyam, Selçuklu veziri Nizamülmülk’ün ve Hasan Sabah arasındaki ilişkiden bahseder. Nizam, Hayyam’dan “sahib-i haber” (casusların başı) olmasını ister. Bir bilim adamı olan Hayyam, kendi yerine Hasan Sabbah’ı önerir. Hayyam, bilimsel çalışmalarında Selçuklu’nun malî desteğini görür. Hasan da Nizam’ın vazgeçemediği yardımcılarında biri olur. Ancak Hasan’ın niyeti, onun yerine geçmektir. Kısa sürede Melikşah ile yakınlaşarak onu Nizam’dan soğutur. Bu arada da Melikşah tarafından çöle sürgüne gönderilir. Tarih kitaplarında da bahsedildiği gibi¹⁷, Hasan emelleri uğruna, mezhep ve kültürel ayrılıkları kullanarak bir kısım Acem halkını cennet vaadi ile yanına alır ve ünlü Haşhaşiyun tarikatını kurar, Alamut kalesine yerleşir. Bu tarikattaki insanlar, afyonla sarhoş olarak birtakım intihar saldırıları düzenlerler ve Nizam ve Melikşah’ı da öldürürler.

¹⁴ *Afrikalı Leo*, s.373.

¹⁵ Amin Maalouf, *Samarçande*, Paris, 1988, *Semerkant*, çev. Ali Berktaş, İstanbul, 2006.

¹⁶ *Semerkant*, s.318.

¹⁷ Bk. Milton Rugoff, *Marco Polo Doğu ve Batı Kaynaklarında Çin Seyahati*, çev. Hande Loddo, İstanbul, 2003, s.53-56.

Romanda, Hayyam'ın *Rubaiyat* adlı eseri ve onun kişilerin hayatında önemli noktalarda rol oynadığı söz konusu edilir. 1873 yıllarında bu kitap popülerleşir. Roman kahramanı Lesage çiftinin yeni doğan oğulları Benjamin olur. Ona ailesi tarafından Hayyam'a olan hayranlıkları nedeniyle Omar de denilmektedir. Benjamin O. Lesage, 15 yaşına gelince Hayyam'a olan merakından dolayı Farsça öğrenmeye başlar. Daha sonra da insanları o denli çok etkileyen "Rubaiyat" ın peşine düşer. Önce İstanbul'a gider, oradan da İran'a geçer. Bu sırada İran Şahının torunu Şirin'le tanışır ve ona âşık olur. İran'da birçok macera yaşar ve 1910'larda İran'daki modernleşme hareketlerine katılır. Sonunda eserin Semerkant elyazmasına ulaşır ve Şirin'le birlikte İran'dan ayrılır. Önce İngiltere'ye giderler ve oradan da Titanic gemisine binerek Amerika'ya doğru denize açılırlar. Bin yıl önce kaybolup bulunan "Rubaiyat", Titanic'in batmasıyla sonsuzluğa karışır. Başka bir gemiyle New York'a ulaşan Benjamin, limandaki karışıklıktan dolayı tıpkı "Rubaiyat gibi, Şirin'ini de kaybeder.

Maalouf, bu bölümde tüm olanları Benjamin'in anlatısıyla aktarır. Tarihe damgasını vuran üç önemli şahıs ve 20. yüzyıl başlarında İran'da gerçekleşen modernleşme çabaları bu romanın esas temasını oluşturur. Hayyam'ın Cihan adlı kadın şairle yaşadığı aşk ve Benjamin'in ile Şirin'in arasında geçenler, yine Maalouf'un usta kalemıyla tüm olaylar arasında eritilerek sunulur. Onun yapıtında bu üç önemli şahsı kullanmasının nedeni, Hasan Sabbah sayesinde ciddi şekilde ölümcülleştirilen mezhep aidiyetini vurgulamak olsa gerektir. Romanda, Haşhaşiyun tarikatındaki insanlar diğer tüm aidiyetlerini (dil, vatan, ırk, hatta din) bir kenara iterek kimliklerini sadece mezhepleri şiaya göre belirlemiş ve mezhepleri farklı olduğu için kendi kardeşlerini bile öldürebilecek birer katile dönüşmüşlerdir. O, bu romanda 1900'larda Tebriz'deki durumu incelerken "uyuyor" olarak nitelendirdiği doğunun bir uyanış, bir modernleşme sürecine girmiş olduğu İran'daki direnişe ve yenilikçilerin vermiş oldukları uğraşlara dikkat çeker ve roman içinde dönem seçimlerini çok stratejik kurgular. Ayrıca, bu romanında İran'ın 20. yüzyılın başındaki anayasa devrimiyle Ortaçağın Hasan Sabbah fedailerini bir arada ele alarak, bugünkü dinsel teröre bir göndermede bulunur. Diğer yandan da o, roman içerisinde, onaylamadığı birtakım davranış modellerinin nedenlerini tarihte arar ve görüşlerini onaylamadığı roman kahramanlarına saygı ile eğilir.

Amin'in doğu tarihine batılı modern insanın bakışının en açık görüldüğü romanları *Semerkant* ve *Beatrice*'dir. *Semerkant*'da birçok motifin yanı sıra batılı erkek ve doğulu prenses fantezisi biraz aşırıya kaçılarak anlatılır. Bilindiği gibi, Eski Doğu'ya ait tarihi anlatımların çoğu, gözlemlerini padişahlar, vezirler, harem kadınları, Batı ile dinsel ve kültürel ilişki içindeki varlıklı aileler gibi seçkinlerin yaşamına odaklayıp, yoksul halk kesimlerini görmezden gelen ve kendileri de

Doğu'ya egzotik gözlerle bakan Batılı gözlemcilerin kaleminden çıkmıştır. Doğu kökenli bir yazar olarak Amin de, burada Batı'lı okuyucunun duymak istediği Şark'ı anlatır. Bizim tarihimizde Piyer Loti vakası¹⁸ olarak bilinen bu sendrom, Semerkant romanının ikinci bölümündeki İran anlatısında kendini gösterir.

Maalouf, diğerlerinde olduğu gibi, *Işık Bahçeleri*¹⁹ romanında da bir karakterin yaşamı üzerinden dünyaya açılarak yapıtını kurar. III. yüzyılda yaşayan Mani, Manicilik dinini kurar. Bu din, İsa, Buda ve Zerdüşt'ün düşüncelerinin kaynaştırılmasından meydana gelmiştir. Mani, insanları evrensel ve tek bir dinle birleştirmek ister. Ona göre evrenin ve ondaki bütün varlıkların yapısı, *iyilik-kötülük* (ışık ve karanlık) karşıtlığıyla kuruludur. Bu din Sasaniler döneminde İran ve Mezopotamya'da etkin olmuş ve Orta Asya'ya da yayılmıştır. Uygur hükümdarı Bügü Kağan 762 yılında onu resmî din ilan eder. Ayrıca Mani inancı, Batı'da da yayılır. Bunun sonucu olarak da Bogomiller ve Katarlar, İsa'nın ilkel ortakçılığını arayan bazı Hıristiyanlar, söz konusu dinden etkilenir. Bu inanç, her zaman yoksulların, ezilenlerin yanında ve içinde yaşamaya devam eder.

Maalouf, bu romanında Mani'den bugüne, "sanat ve coşku kaynağı olan kitaplarından, başışlayıcı dininden, coşkulu arayışlarından, insan, doğa ve tanrısalık arasında uyum isteyen çağrısından geriye" çok az şey kalmış olsa da; bağınazlık ve iktidar hırsı yapıtını yok etmeye çalışsa da; onun aydınlıklar'a açılan inancını ele alır ve Mani'nin öyküsüyle bugüne "ışık" tutmaya çalışır. Bundan dolayı *Işık Bahçeleri*, konu açısından bakıldığında bilgilendirme amacıyla yazılmış bir roman türündedir ve bunda da başarılıdır. Roman, ailesel olayların, kişilerin yaşamlarını ve ruh halini nasıl etkilediklerini; toplumların inanmaya olan yargılarını ve önyargılarını; iyiyle kötünün çatışmasını saptamak açısından etkili örneklerle örülüdür.

*Beatrice'den Sonra Birinci Yüzyıl*²⁰, Maalouf'un yapıtları arasında özel bir yeri vardır. Diğerlerinden farklı olarak geleceği öngörmeye çalışan bir eserdir. Günümüzün gerçeklerini ve saplantılarını geleceğe taşımak eğilimindedir. Yüzyıllardır Doğu'da pek ünlü ve doğacak çocuğun erkek

¹⁸ Ünlü Fransız romancı Pierre Loti, 1850-1923 yılları arasında yaşamıştır. Gerçek adı Louis Marie Julien Viaud olan yazar aynı zamanda bir deniz subayıdır. Görevi itibariyle İstanbul'u da ziyaret eden Loti, bu şehirden ve Osmanlı kültüründen çok etkilenmiştir. İstanbul'a ikinci gelişinde (1879) o zamanın Osmanlı Dönemi Türkiye'si'ni anlattığı *Aziyadé* adlı romanına adını veren kadınla tanışmıştır.

¹⁹ Amin Maalouf, *Les Jardins de Lumière*, Paris, 1990, *Işık Bahçeleri*, Çev. Esin Talü Çelikkan, İstanbul, 1991.

²⁰ Amin Maalouf, *Le Ier Siècle après Béatrice*, Paris, 1992, *Beatrice'den Sonra Birinci Yüzyıl*, Çev. Esin Talü Çelikkan, İstanbul, 1998.

olmasını sağladığına inanılan “Skarabe (pislik böceği) Baklaları”ndan esinlenen bir anlatımdır. Yapıtın özü, Batı’nın açgözlü ilaç firmalarının ürettiği ilaçlar yüzünden dünyadaki kız çocuklarının doğumunun gittikçe azaldığı gerçeğidir. Romanda, Kuzey’de tehlikeli boyutlara ulaşan bu ayırıcı doğum yönteminden, onun yoksul Güney ülkelerinde de 21.yüzyılın başlarında büyük bir felakete yol açtığından; bunun sonucu olarak da, Güney’den Kuzey’e göçlerden, isyanlardan, iç savaşlardan, kız kaçırmalardan ve öngörülmeleyen bir kaostan bahsedilir.

Bu kitap, Fransız bir bilim adamının kaleme aldığı ilginç bir hayat öyküsüne yer verir. 44 yıl önce keşfettiği korkunç bir mucize ve sonrasında onun hayatında ve dünyada gelişen olaylar anlatılır. Romanın baş anlatıcısı ve onun baş kişisi Parisli bir böcek bilimi Profesörüdür. Özellikle yoğunlaştığı kınkanatlılar konusunda, Afrika’da bir araştırma yaparken *skarabe* adlı böceklerin adı ile anılan bir tür hapla karşılaşır. Söylentiye göre, bu haplarla insanlar doğacak çocuklarının erkek olmalarını sağlarlar. Roman kahramanı bu konuda gazeteci Clarence ortak çalışır. Bu arada onlar, yaptıkları araştırma sonucu dünyanın belirli bölgelerinde kadın erkek nüfus dengesinde gözle görülür bir bozulma olduğunu ve kadın nüfusunun gittikçe azaldığını fark ederler. Bu olayların skarabe baklaları ile ilgili olabileceğini düşünürler. Bu arada da dünya nüfusunun yok olmakla karşı karşıya kaldığını görürler. Hatta dünyanın belli yerlerinde kız çocuğu tacirleri ortaya çıkar. Profesör, Clarence ve André, André’nin bir arkadaşı olan Emmanuel Liev’i de yanlarına alarak, dünyada olup bitenlere karşı bir tepki koymak ve insanları bilinçlendirmek amacıyla “Bilgeler Şebekesi” adında bir dernek kurarlar. Kitabın geri kalanında bu derneğin verdiği uğraşlar ve elde ettiği başarılar anlatılır. Bu arada Profesör ve Clarence’ın bir kız çocukları olur. Kızın adı Béatrice’dir. Profesör kendisi için hayatın anlamı olan Béatrice doğduktan sonra dünyada bir takım iyileşmeler olacağına inanır ve kendi tarihini Béatrice’den önce ve Béatrice’den sonra diyerek belirler.

Oryantalist olmasa bile yapıtlarında sürekli doğu motifi üzerinde çalışan Maalouf’un, bu romanda oldukça *fütürist* bir tarzla okuyucu karşısına çıktığı görülmektedir. Bu romanda dünyanın karşı karşıya kalabileceği en korkunç olaylardan biri işlenmekte ve aynı zamanda bir babanın kızına duyduğu “sonsuz sevgi” anlatılmaktadır²¹. Kitapta Avrupalı ve Amerikalı yazarların daha başarılı oldukları *fütüristik* kurgular, ön plana çıkarılmış durumdadır. Amin, burada birçok romancıyı popüler kılan önemli bir faktörü iyi değerlendirmiş ve belki de yalnızca Doğu edebiyatında rastlanabilecek güzellikte bir öykü anlatma becerisini güzel bir şekilde sergilemiştir.

---

²¹ alperyener@patikalar.net

1993'te yayımlanan romanı *Tanios Kayası*²², Afrikalı "Leo ve Semerkant"tan sonra, yine bir *Doğu öyküsüdür*. Yapıtın özü, *Mehmet Ali Paşalı yılların Mısır'ı, Emirlikler, dağ köyleri ve şeyhler, Kfaryabda güzelliği dillere destan Lamia'nın köyü* üzerine kuruludur. Hikâye, 19. yüzyılların ilk yarısında Mısır'da geçmektedir. Bu dönemin Mısır'ında emirlikler ve bu emirliklere bağlı dağ köyleri vardır. Köylerde ise, büyük güce sahip şeyhler söz konusudur. Kfaryabda köyü ise, şeyh Francis'in yönetimindedir. Lamia, şeyhin kahyası Gerios'un hanımıdır.

Maalouf, Şeyh Francis'in Lamia'ya olan ilgisinden, Lamia'nın gebe kalması üzerine tüm köyün doğacak çocuğun şeyhten olduğunu düşünmesinden ve çocuğun adının şeyhin isteği dışında Tanios koyulmasından yola çıkarak romanını kurgular ve böylece Tanios'un hikâyesine başlar. Hikâye şöyle şekillenir: Tanios, arkadaşları ile oynarken Tanios-kıçk diye çağrılır. Kıçk ise, Lamia'nın şeyh için özel olarak pişirdiği tarhana çorbasının adıdır. Köy kadınları da, şeyhten dünyaya gelen çocuklarından bahsederken, onları isimlerinin sonuna şeyh için yaptıkları en beğenilen yemeğin adını eklemektedir. Tanios-kıçk" diye anılmak Tanios'un başına gelebilecek en kötü olaydır. Bu olaydan sonra Tanios, çoğu vakitlerini köyün dışında geçirir. Günlerden birinde şeyhin eski kahyası Rukoz'la tanışır. Rukoz ona babası gibi davranır. Kısa bir süre sonra komşu Sahlain köyüne İngiliz bir papaz okul açar. Bu okula Tanios ve Şeyh'in oğlu Raad da yazılır. Tanios çok başarılı bir öğrenci olur. Tanios bu sırada Rukoz'un kızı Esmâ'ya da aşık olur. Ancak Rukoz, şeyhlikte gözü olduğu için kızı Esmâ'yı Raad'le nikahlamak ister. Bunu öğrenen Tanios, bu evliliği engellemesi için Gerios'tan yardım ister. Gerios bunun üzerine şeyhle konuşur. Şeyh de, bunun için emirliğin patriğini Rukoz'la görüşürme kararı alır. Patrik ise, Rukoz'un kızını kendi yeğenine ister. Oğluna yapılan bu aldatmaca karşısında Gerios Patriği öldürür ve verilecek cezadan korkar ve Tanios'la birlikte Kıbrıs'a kaçar.

Hikayenin geri kalanı Kıbrıs'ta geçer ve yine aynı köyde son bulur. Onlar, burada hemşerileri Fehim ile dost olurlar. Tanios yeniden âşık olur. Gerios'un iyi dostu gözüken Fehim, bir süre sonra Gerios ve oğlunu dağda emirliğin yıkıldığına ve cezaya çarptırılmayacağına inandırarak gemiyle köye geri dönmeye ikna eder. Ancak Tanios, babasından sonra gelir ve gemiye binemez. Köye dönen Gerios idam edilir. Raad de başka bir suçtan dolayı idam edilmiştir. Emirlikten güç bulan Rukoz da Kfaryabda'nın yeni şeyhi olur. Gelişen olaylar üzerine de emir, Osmanlı'nın buyruğunu reddettiği için saltanatına son verilip, sürgüne gönderilir. Tanios da köyüne döndüğünde bir kahraman olarak

²² Amin Maalouf, *Le Rocher de Tanios*, Paris, 1993, *Tanios Kayası*, Çev. Esin Talü Çelikkan, İstanbul 1998.

karşılabilir ve Esmâ ile aşkı tazelenir. Şeyhin köy geri gelmesi üzerine Tanios yeniden eski sıradanlığına döner. Esmâ'ya gitmek için evinden ayrılan Tanios, köyün sınırındaki kayalardan birinin üzerine oturur ve saatlerce orada kalır. Tanios hiç kimsenin bilmediği bir nedenle oturduğu kayanın üzerinde kaybolur gider ve daha sonra kimse izine rastlayamaz... işte bu Tanios'u yutan kayadır, Tanios Kayası...

Görüldüğü gibi Maalouf bu romanında da tarihten ayrılmamakta ve her zamanki gibi öyküsünü tarihe gömmektedir. Ayrıca motiflerini yaşanmış olaylardan seçmesi ve tarihle kurduğu ilişki, eserlerine ayrı bir derinlik kazandırmaktadır. Maalouf romanında Tanios'u anlatırken Mehmet Ali Paşalı yılların Mısır'ına ve onun modernlik yolunda verdiği uğraşlara ve bu nedenle onun başının nasıl ezilmek istendiğine de yer verir²³. O, bu yapıtında bize yabancı olmayan komşu bir coğrafyayı anlatmıştır. Bu eserde Maalouf, bazı tarihi gerçekleri kendi hayal gücü ve felsefesiyle birleştirmiş, onu rahat okunabilen bir yapıt haline getirmeyi başarmıştır. Bu bağlamda eser, insanı sevgi, sadakat, ihanet gibi konularda düşünmeye iten bir roman görünümündedir.

Yazar, *Doğunun Limanları*²⁴ romanında ise, Adana'da meydana gelen bir ayaklanmadan bahseder. Maceralar, yer değiştirmeler, yakın tarihe ait bazı gerçekler, romanın özünü oluşturur. Maalouf, bu yapıtına: "Bu öykü bana ait değil, bir başkasının yaşamını anlatıyor."²⁵ sözleri ile başlar. Ona göre bütün öyküler aynıdır. Tek bir hayat vardır. Ancak öyküyü anlatan sürekli değişir, hayatı yansıtanın değiştiği gibi... Bu öykü de, bir Osmanlı prensesinin aklını yitirmesiyle başlar. Kitabdar adlı Acem bir doktor tedavi amacıyla onu Adana'daki evine götürür. Onunla evlenir. Bir çocukları olur; Osmanlı prensi olan bu çocuk, her türlü düzene isyan eden bir kişiliğe sahip olarak romanda gösterilir. O, Adana'da çıkan bir ayaklanma nedeniyle arkadaşı olan Nubar adlı bir Ermeni ile Lübnan'a gider. Nubar'ın kızı ile evlenir, bir kızı ve iki oğlu olur. Karısı oğlu Salem'i doğururken ölür... Kitabın asıl kahramanı prensin babasının adını verdiği oğlu isyan anlamındaki Kitabdar'dır. Ona bağlı olarak yapıtta bir takım olaylar gelişir. Paris'e tıp okumaya gider. Fakülte yıllarında, 2. Dünya Savaşı'nda ortaya çıkan Fransız direniş hareketine katılır. Bu sırada Clara ile tanışır. Beyrut'a dönen Kitabdar, Clara ile evlenir ve Nadya isimli bir kızları olur. Arap-Yahudi savaşı nedeniyle birbirlerinden ayrı kalırlar. Bu da onu psikolojik sorunların içine iter ve bir tımarhaneye kapatılır. Kitabdar, hayatına

²³ *alperyener@patikalar.net*.

²⁴ Amin Maalouf, *Les Echelles du Levant*, Paris, 1996, *Doğunun Limanları*, Çev. Esin Talü Çelikkan, İstanbul 2000.

²⁵ *Doğunun Limanlar*, s.7.

son vermeyi düşünür, ama kızı Nadya bir kurtarıcı olup hayatına girer. Daha sonra Kitabdar, Paris'e gider ve Clara'nın adresini bulur. Ona bir mektup yazar ve başından geçen her şeyi anlatır, yıllar önce buluştukları bir limanda ona randevu verir. Buluşma günü gelir ve... Kitap baştan sona Kitabdar'ın hikâyesi ile biter. Kitabdar buluşma günü yaklaşırken randevu verdiği yeri yeniden bulma çabası ile dolaşırken ona rastlayan bu kişi, sürekli peşinde dolanarak hayat hikâyesini dinlemek istediğini belirtir ve Kitabdar kabul edince Doğunun Limanları adlı kitap oluşmaya başlar. İşte tüm roman bu dinleyen kişinin notlarından aktarılır ve buluşma günü olan 20 Haziran'da bu notlar tamamlanır ve kitap da son bulur.

Maalouf, bu öyküyü 60'lı yılların sonuna doğru tanıştığı bir kişinin hayatından esinlenerek yazdığını belirtmektedir. Yapıt Lübnan'da doğan, sonra Fransa'ya giderek direniş hareketlerinde görev alan, tekrar Lübnan'a dönen ve kahraman olarak karşılanan bir kişinin öyküsü olarak sunulmaktadır Maalouf'un okuyucuya mesajını en iyi ilettiği kitabı bu olsa gerektir. Kitap aidiyetlere, insan ayırımına dair ne varsa hepsine bir isyan içermektedir. Kitabdar adlı kahraman bir müslümandır, fakat bir Yahudi ile evlenir. Babası bir Osmanlı prensi ve en iyi arkadaşı bir Ermeni'dir. Bize, kurulan Fotoğrafçılık kulübünden, Özgürlük Örgütü ve PAJUW (Filistin Arap ve Yahudi İşçiler Birliği)'den, 1. ve 2. Dünya Savaşlarından, Filistin ve Lübnan'da çıkan bölünmelerden bahsetmektedir. O, tüm bunları romanında işlerken tek bir amaç güttüğü izlenimi vermektedir. O, tüm kitap boyunca kimliklerin ne kadar ölümcül hale geldiğini göstermeye çalışır ve kahramanlarını da sürekli aidiyetleri aşmaya çalışan, insanların kimlikleri ne olursa olsun hepsini kardeş olarak gören kişiler olarak seçmeyi tercih eder. Ona göre, insanlar tek bir aidiyette kaybolarak kendilerinin birer dünyalı olduğunu unutmamalı ve ona göre yaşamalıdır.²⁶ Ayrıca o, bu kitapta insanların zorlukları bir şekilde aşmak isteyince aşabildiği ve engellerin nihayetinde engel olmaktan çıktığı gerçeğini açık bir şekilde göstermektedir. Bu tarihi roman, aynı zamanda büyük bir sevginin, bir başkasına ve de insanlığa duyulan bir sevginin romanı olarak gözükmektedir. Onda kozmopolitizmin insanlığa nasıl olanaklar sağlayabileceğini açık bir şekilde sunulmuştur. Öte yandan eser, doğuda kahraman olma ve unutulmanın basitliğini anlatan bir kitap olarak ta görülmektedir. O, bunu şu şekilde dile getirir: "Herkes anlayabildiği kadarını yaşar, anlayamadığı şeyleri ise umursamadan ölüp gider."²⁷

Doğunun Limanları'nda kimliklerin nasıl ölümcül hale gelebileceğini sorgulayan yazar, konu çerçevesinde yazdığı denemeleri 1998'de *Ölümcül*

²⁶ alperyener@patikalar.net.

²⁷ *Doğunun Limanları*, s.25.

*Kimlikler*²⁸ adıyla yayımlar. Ben kimim?.. Nereye aitim?.. Doğulu muyum yoksa Batılı mı? Nereye aitim?.. Kültürel özellikler beni ne kadar ben yapıyor?.. Toplumsal yapı beni ne kadar belirliyor? Toplumsal ve kültürel koşullamalardan ne kadar bağımsız düşünebiliyorum ve ne kadar özgür hareket edebiliyorum? Baktığım aynalar sürekli çatlayıp kırılıyor... Gerçekten ben, düşündüğüm ben miyim yoksa bir yanlısamanın içinde debelenip duruyor muyum? İşte *Ölümcül Kimlikler'de* bu can alıcı sorunları irdeleyen Maalouf, böylece romanlarının teorik arka planını da okuyucuya açmaktadır. Bundan dolayı onun, en güzeli olmasa da en önemli kitabı, bu eserdir. Onda bir kimliğe yapışıp kalmanın ne kadar ölümcül olabileceğini, insanın hiç bir kimliğini öne çıkarmadan bütün kimliklerini sevgiyle kucaklaması gerektiği anlatır. Fakat konumuz romanları olduğunu göre, eserlerinin hem arka planı hem de ön planı olması açısından *Ölümcül Kimlikler* konumuzun dışında demektir²⁹.

Maalouf'un son romanlarından biri, *Yüzüncü Ad-Baldassare'nin Yolculuğu*³⁰'dur. Romanda geçen zaman, 1666'nın hemen öncesidir. Gizemli bir kitabın peşinde kıtalar, kentler, denizler aşırı yolculuklardan bahseder. Tanrı'nın gizli (yüzüncü) adını ararken kendini ve aşkı bulan yolcu ise, antika tüccarı Baldassare Embiaco'dur. Yapıtta uzamlar neredeyse sınırsızdır. O, Konya'da vebanın kıymına, İzmir'de Sebetay Sevi'nin şaşkırtıcı başkaldırısına, İngiltere'de büyük Londra yangınına tanık olan bir roman kahramanıdır. Bu eser kurgusuyla, diliyle, konusu ve serüvenleriyle son zamanların en güzel romanlarından biri olmaya adaydır. *Yüzüncü Ad'da* mekanlar 1001 Gece Masallarını, hikâye ise, Türk filmlerini aratmayacak ölçüde kombine olmuştur. Kitap, *Yüzüncü Ad* gizemi üzerine kuruludur. Yine doğudan başlayan bir geçmiş ve uzun yolculuklar içermektedir. Roman kahramanı, Haçlı seferleri zamanında gelip Lübnan'ın Cübeyl adındaki liman kentine yerleşmiş olan Cenevizli bir aileden gelmektedir. Bir sahaf olan Baldassare, kitaplarla çok haşır neşirdir. 1648'de adını duyduğu Mazandarani'nin kitabı nedeniyle 1665 yılı sonlarında uzun, maceralı bir yolculuğa çıkar. Kitapta bu yolculuk sırasında yaşadığı olayları üç kitaptan oluşan günlükler biçiminde aktarır.

1666 İncil ve Tevrat'taki bazı ayetlere dayandırılarak canavar yılı ilan edilir ve dünyanın sonunun geleceğine inanılır. Bu gidişata son verebilecek tek şey, Allah'ın o gizemli adının zikredilmesidir. Ancak bu isim, Arap bilgini Mazandarani'nin dilden dile dolaşan *Yüzüncü Ad'*ı kitabında yazılıdır. Bu kitap,

²⁸ Amin Maalouf, *Les Identités Meurtrières*, Paris 1998, *Ölümcül Kimlikler*, Çev. Aysel Bora, İstanbul, 2001.

²⁹ Bu eserin ayrı bir şekilde incelenmesi daha doğru olsa gerektir.

³⁰ Amin Maalouf, *Le Périple de Baldassare*, Paris, 2000, *Yüzüncü Ad-Baldassare'nin Yolculuğu*, Çev. Samih Rifat, İstanbul, 2002.

Baldassare'ye hediye edilir, fakat onu bir müşterisine satar. Daha sonra da onu geri alabilmek yola koyulur. İstanbul'a gider. Kitabın akıl almaz yolculuğu nedeniyle İstanbul'dan İzmir'e, İzmir'den Sakız adasına, Sakız'dan Cenova'ya Cenova'dan Amsterdam'a ve daha sonra da Londra'ya sürüklenir. Bu yolculuklar sırasında dönemin en çarpıcı olaylarına tanık olur. Konya'da vebadan kırılan insanları, İzmir'de Sabetay Sevi'nin mesihliğini ilan etmesi ile yaşananları ve Londra'daki büyük yangını gözleriyle görür. Diğer taraftan da kurduğu dostluklar sayesinde dönemin diğer önemli olaylarını da bizzat tanık olmuş kişilerden öğrenir. Böylece çok ilginç anılar edinir. Ayrıca Marta isimli bir kadınla aşk yaşar.

Maalouf'un, bu kitabında diğer tarihle bezenmiş romanlarından farklı olarak, gerçek tarihi kişiliklere mesafeli kalmış olduğu gözükmektedir. O, alayların arkasındaki mizahi öğeleri de işleyerek, yaşananları kahramanımız Baldassare'nin tanıklığında okuyucuya aktarmıştır. Romanda kahraman diğer kitaplardakilerden belirgin bir farklılık göstermektedir. Hiç bir şekilde mükemmelleştirilmeyen, aksine görünüşü, davranışları ve tecrübeleriyle aşırı sıradan biri olarak işlenmiş bir kişilik olarak; dürüst, biraz saf, hayatta birçok şey için çok geç kalmış herhangi bir insan konumunda sunulmuştur. *Yüzüncü Ad*'da da Maalouf, aşk unsurunu yan tema olarak kullanmıştır. Ancak Marta, Baldassare'nin gönlündeki kadın olsa da, *Afrikalı Leo*'da olduğu gibi, roman boyunca âşık olduğu ya da bir yakınlaşma gösterdiği tek kadın değildir.

Finlandiyalı müzisyen Kaija Saariaho'nun bestelediği opera için yazdığı *Uzaktan Aşk*³¹ Maalouf'un ilk librettosudur. Maalouf, bu kitapta da eski zamanlara yolculuk yapar. On ikinci yüzyılda Fransa ve Trablus'un uzam seçildiği bu metin, birbirini hiç görmemiş iki aşığın kısa hikayesinden oluşur. Jaufré Rudel, Blaye prensi olan bir ozandır. Soyluluğun ve ozanlığın getirdiği zevk ve eğlencelerden sıkılan Jaufré, çevresindeki insanlara hiç benzemeyen bir kadına aşık olmayı diler. Bu kadın güzel, soylu ve sofu, fakat bu üç niteliğinde kibrine kapılmamış olmalıdır. Günün birinde aradığı nitelikte bir kadının olduğu söylenir. O da, hayallerinde büyüttüğü bu kadına aşık olur ve onun için şiirler yazar. Bunun üzerine gezgin bu uzaktan sevgiliye Jaufré'den bahseder. İlk başta olumsuz yönde tepki veren bu kadın da, uzaktan Jaufré'ye aşık olur...³².

Uzaktan Aşk operasının librettosunda, Maalouf, amacına ulaşmadan yitip giden bir sanatçı yaşamının eğretilmesini sunarken, yolculuk, sürgün, Tanrı, kimlik ve aidiyet izlekleri çevresinde biçimlenen ve yine Batı'dan Doğu'ya uzanan o dokunaklı aşk ve ölüm masallarından birini anlatır. Opera olması için

³¹ Amin Maalouf, *Uzaktan Aşk*, çev. Samih Rifat, İstanbul, 2002.

³² alperyener@patikalar.net

yazıldığından Uzaktan Aşk'ta çok fazla bir içerik bulunmamaktadır, fakat bu kitap, onun şiir konusundaki yetisi hakkında bilgi vermesi açısından oldukça önemli olarak nitelendirilebilir

Onun yayımlanmış son romanı, *Yolların Başlangıcı*'dir³³. Yazar, bu yapıtında annesinden aldığı aile belgeleriyle dolu bir bavuldan bahsetmektedir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu ve Atatürk'e ilişkin çok ilgi çekici yorumlar da içeren kitapta dedesi Butros ve dedesinin kardeşi Cebrail iki kahraman olarak öne çıkmaktadır: Olayın örgüsü bu iki kardeşin yazışmaları üzerine kuruludur. Bu eser, yazarın yurduna, ailesine adadığı bir aşk şarkısıdır. O, bunu şu şekilde dile getirmektedir: "*İnsanın tüm yaşamını doğduğu yerde geçirmesinin eşyanın gereği olduğunu söyleme sakın! Suya bak! Görmüyor musun nasıl da berrak ve güzel, ufuklara doğru koştuğunda; ve nasıl yapış yapış oluyor bir yerde durup koktuğunda!*"³⁴

Bu kitap, her ne kadar roman olarak sınıflandırılmış olsa da bir belgesel ve anı kitabı olma özelliğindedir. Batıya hicret etmiş bir doğulu olarak o, kişiliğinin ve düşüncelerinin oluşmasına kaynak olan atalarının geçmişini, bu eserle bir kitap haline dönüştürmüştür. Yazar, bu geçmişe uzanmak için büyük ölçüde dedesinin arşivlemiş olduğu mektupları kullanır. Yazar, onlarda Osmanlı dönemi Lübnan dağ köyünden başlayan yolların, dünyanın dört bir yanına neden ve ne şekilde yayıldığını öğrenir ve bu yayılma sonucunda neler olduğunu görmek ister. Bu da onu, Fransa'dan Küba'ya kadar götürür. Onun tarihinde önemli rolleri olan kişilikler, bir İstanbul asilzadesi, İngiliz ordusunda bir hekim, Küba'da ünlü mason bir tüccar ve aslında Osmanlı olup da kendilerine yeni kapılar açmak isteyen daha nicelerinden oluşur³⁵. Romanda anlatılanlar, aynı zamanda doğulular için batılılaşma, batılılar (Avrupa) için Amerikanlaşma anlamına gelen modernleşme sürecinin, bir asır öncesinde nasıl hissedildiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Diğer yandan da onun kitaplarının tümünde yer alan uygar batı, geri kalmış doğu ikilemi ve çözümü; yazarın kendisinin de yaptığı gibi, batıya göç etmekteki *haklılığı* bu romanda da sürdürülmektedir.

Maalouf'un eserlerinin yayımından bir yıl sonra Türkçeye kazandırılması, ülkemiz adına sevinilecek bir gelişme olsa gerektir. Günümüzde Türk aydınlarının tarih merakı ve şuuru gittikçe artmakta ve onlar artık dünyanın bütün zamanlarına ve mekânlarına ilgi duymaktadırlar. Tarihin bir milletin hafızası olduğu gerçeğinden hareket edilecek olursa, milletin geleceği açısından

³³ Amin Maalouf, *Origines*, Paris, 2004, *Yolların Başlangıcı*, çev. Samih Rifat ve Aykut Derman, İstanbul, 2005.

³⁴ Bkz. *Yolların Başlangıcı*, s.25.

³⁵ alperyener@patikalar.net.

onun bilinmesinin bir zaruret olduğu görülür. Çünkü gelecek, geçmişte milletçe yaşanmış birtakım hadiselerin tabii sonuçlarından etkilenmek hatta bizzat onun üzerine kendisini bina etmek durumundadır. Aynı zamanda tarih bakılması gereken ders, alınacak bir hayat sahnesidir. Fakat kendi başına bilinir hâle gelemez. Onun anlatıcılara ihtiyacı vardır. Görüldüğü üzere, roman aracılığıyla tarih, bilimsel disiplinlerden uzak bir konumda genişlemeye ve derinleşmeye devam etmektedir.

İlber Ortaylı'nın da dediği gibi, tarihi yapan da, onu yazan da insandır. Ama bir bilim olma çabalarının içerisinde tarih, alabildiğine insansızdır. Diğer yandan olayların, durumların, olguların hatta kavramların var olabilmesi için insana ihtiyaç vardır. Tarihi okuyan herkes bilir ki, anlatılanlar insanların başından geçmiştir, bütün meydana gelenler insan tarafından yönlendirilmiş ya da yönetilmiştir. Bütün bunlardan da birinci derecede insan sorumludur ve birinci derecede insan etkilenmiştir. Ancak tarih insandan; soluk alıp veren, acı çeken, pişman olan, seven ve ölen insandan söz etmekten kaçınır. Bu durumdaki bir tarih, insansız tarih, birbirini takip eden olaylar dizisi ya da bir kronoloji olmanın ötesine ne kadar geçebilir? Bir yandan çağlar ötesine uzanma hedefini taşıyan bir yandan da bu insansız konumuyla nasıl yaşanmışlık duygusunu uyandırabilir, dahası nasıl inandırıcı olabilir?³⁶

İşte tarihî romanlar, tarihi ruhsuz bir anlatı olmanın dışına çıkararak yaşanmış, insanlı bir zaman dilimi hâline getirmektedir. Tarih ancak edebiyat sanatçısının elinde anlaşılabilen, bakılabilen, düşünülp hissedilebilen bir zaman dilimi hâline gelir. Bu bağlamda Maalouf, bütün eserlerinde fertler arasında bir kaynaşmadan söz etmektedir. Türkle Arabin, ya da bir başka ırkın özdeşliğini vurgulamaktadır. Tarihteki bütün savaflara rağmen, birlikteliklere vurgu yapmakta, aynı kaderi paylaşan insanın ortak yazgısından bahsetmektedir. Dil, din ve ırkın sadece birbirlerinin fark edilmesine yarayan, itici değil çekici yönüne dikkat çekmekte, bu coğrafya halkının birlikteliğine işaret etmekte ve onlara yeni bir ufuk kazandırma gayretindeki bir sorumlu yazar olarak davranmaktadır. Kemal Salibi'nin de dediği gibi, "dünya çok odalı bir evdir. Dün de böyleydi, bugün de böyle, büyük bir olasılıkla yarın da böyle olacaktır".³⁷

³⁶ Bkz. İlber Ortaylı, "Tarihî roman Furyası", *Milliyet* (24 Ocak 2001), Pazar eki, s.3.

³⁷ Kemal Salibi, *A House of Many Mansions*, Lübnan, 2005, s.1 vd.

KAYNAKLAR

alperyener@patikalar.net.

Kemal Salibi, *A House of Many Mansions*, Lübnan, 2005.

MAALOUF, Amin, *Afrikalı Leo*, çev. Sevim Gündüz, İstanbul, 1993.

_____, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul, 1998.

_____, *Beatrice'den Sonra Birinci Yüzyıl*, çev. Esin Talü Çelikkan, İstanbul, 1998.

_____, *Doğunun Limanları*, çev. Esin Talü Çelikkan, İstanbul, 2000.

_____, *Işık Bahçeleri*, çev. Esin Talü Çelikkan, İstanbul, 1991.

_____, *Ölümcül Kimlikler*, çev. Aysel Bora, İstanbul, 2001.

_____, *Semerkant*, çev. Ali Berktaş, İstanbul, 2006.

_____, *Tanios Kayası*, çev. Esin Talü Çelikkan, İstanbul, 1998.

_____, *Uzaktan Aşk*, çev. Samih Rifat, İstanbul, 2002.

_____, *Yolların Başlangıcı*, çev. Samih Rifat ve Aykut Derman, İstanbul, 2005.

_____, *Yüzüncü Ad-Baldassare'nin Yolculuğu*, çev. Samih Rifat, İstanbul, 2002.

ORTAYLI, İlber, "Tarihî roman Furyası", *Milliyet* (24 Ocak 2001), Pazar eki.

PARET, R., "Tenûhî", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1993, XII/I, 167-168.

SMİTH, Jonathan Riley, *Haçlılar Kimlerdi*, İstanbul 2004.

VON HAMMER, Joseph, *Osmanlı Tarihi*, I, İstanbul, 1991.